

Колдонулган адабияттардын жана документтердин тизмеси:

1. Курманов З., Садыков Э. “Абдыкерим Сыдыков. Личность и история” - Издательство Шам, Бишкек, 2002.
2. В.Д. Самсонов., А.Каниметов., АН КССР., Институт истории. “Культурное строительство в Киргизии 1918-1929 гг. Сборник документов и материалов. Т. I.” - “Киргосиздат”, Фрунзе, 1957.
3. ККП БК астындагы партиянын тарых институту. “Уездно-городские партийные организации Киргизии (1918-1924 гг.). Сборник документов и материалов.” - “Кыргызстан”, Фрунзе, 1968.
4. Кыргыз Республикасынын борбордук мамлекеттик архиви. Фонд 653. Пишпекский уездный Отдел народного образования (1918-1924 гг.).
  - Опись 1, Дело №54 “Постановление граждан селений Канаевской волости, Пишпекского уезда об отобрании домов у баев под школы для детей, об образовании школьных комитетов”. 26.01.1919-10.03.1919., на 9 листах., Л.Л. 1, 2, 3, 4, 4обр, 5, 6, 6обр, 6а, 6а-обр.
  - Опись 2, Дело №33 “О службе учителя Канаевского мактаба Бримкул Байдулина”. 18.02.1919-19.07.1919., на 5 листах., Л.Л. 1, 1обр, 2, 3, 5, 6.Фонд 647. Областной отдел народного образования КАО (1924-1927 гг.).
  - Опись 1, Дело №59 “Материалы по личному составу отдела народного просвещения КАО”. 01.10.1925-30.09.1926., на 456 листах., Л.10.
  - Опись 1, Дело №65 “Протокол и резолюция заседания II областного съезда работников просвещения КАО о составлении букварей.” 01.10.1925-02.08.1926., на 76 листах., Л.Л. 1, 1обр, 3, 4, 23, 27.

Рецензент: т.и.д., профессор Джоошбекова А.Р.

УДК: 947.1.(575.2)

DOI 10.33514/1694-7851-2020-4-39-45

Кубатова А.Э.

КР УИАнын Б.Жамгерчинов атындагы Тарых,
археология жана этнология институтунун илимий кызматкери

Кубатова А.Е.

КР НАН, научный сотрудник,
Института археологии и новой этнологии имени Б. Жамгерчинова

Kubatova A.E.

KR NAS, researcher Institute of Archeology and New Ethnology
named after B. Zhamgerchinov

АБДЫКЕРИМ СЫДЫКОВ ЖАНА УЛУТТУК ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯНЫН КАЛЫПТАНУУСУНУН АЙРЫМ МАСЕЛЕЛЕРИ

АБДЫКЕРИМ СЫДЫКОВ И НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ

ABDYKERIM SYDYKOV AND SOME ISSUES OF THE FORMATION OF THE NATIONAL INTELLIGENCE

Аннотация: Макалада Кыргызстанда улуттук интеллигенциянын калыптанышы, алардын Борбордук Азия аймагындагы агартуучулар, интеллигенция өкүлдөрү менен байланыштары баяндалат. Ошондой эле белгилүү саясий ишмер, илимпоз А.Сыдыковдун Кыргыз совет мамлекеттүүлүгүн түптөөгө кошкон салымы чагылдырылган.

Өзөктүү сөздөр: агартуучулар, интеллигенция, Түркстан, тарых, А.Сыдыков.

Аннотация: В статье повествуется формирование национальной интеллигенции Кыргызстана и их связь с просветителями, представителями интеллигенции Центральной Азии. Также отражены вклад в становлении Кыргызской советской государственности видного политического деятеля, исследователя истории кыргызского народа А.Сыдыкова.

Ключевые слова: просветители, интеллигенция, Туркестан, история, А.Сыдыков.

Annotation: The article describes the formation of the national intelligentsia of Kyrgyzstan and their relationship with educators, representatives of the intelligentsia of Central Asia. The contribution to the formation of the Kyrgyz Soviet statehood of a prominent politician, researcher of the history of the Kyrgyz people A. Sydykov is also reflected.

Key words: educators, intelligentsia, Turkestan, history, A. Sydykov.

Көрүнүктүү мамлекеттик жана саясий ишмер, Кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн калыптанышына эбегейсиз салым кошкон инсандардын бири – Абдыкерим Сыдыковдун өмүр таржымалы XIX кылымдын аягы–XX кылымдын баш ченинде жаңыдан калыптанып келе жаткан интеллигенция өкүлдөрүнүн көпчүлүгүнүн өмүр жолуна, иштердүүлүгүнө үндөшүп кетет. Мисалга алсак, Иманалы Айдарбеков, Ишенаалы Арабаев, Жусуп Абдрахманов, Төрөкул Жанузаков, Касымбай Телтаев, Найзабек Тулин, Дали Зулфибаев, Төрөкул Айтматов ж.б. билимдүү саясий жана коомдук ишмерлер алгач мусулманча билим алышса, кийин андан ары улантышып, айрымдары орус-жергиликтүү мектептеринен же гимназиядан окушканы белгилүү. Ушул мезгилде Кыргызстанда алгач агартуучулук кыймылы катары пайда болуп, кийин саясий багытка өзгөргөн жадидчилик кыймылы жайылган. Аймактагы жаңы усулда окуткан мектептерди (динди окутуу менен катар эле жалпы билим берүүчү предметтер – арифметика, геометрия, география, тарых ж.б. окутушкан) аяктаган көпчүлүк жаштар билимин тереңдетүүгө умтулушуп, Казань, Оренбург, Уфа шаарларындагы алдыңкы медреселерге, айрымдары гимназияларга барып окуй башташкан. Билимдүү, элдин алдыңкы сабында турган интеллигенция өкүлдөрү жергиликтүү калкты алдыңкы элдердин катарына кошуу мүдөөсү менен чыгышат. Идеяны алгач татар агартуучусу Исмаил Гаспралы уулу көтөрүп, аны ошол мезгилде мусулман калктарынын арасында өтө таасирдүү болгон өзүнүн “Тержиман” гезити аркылуу жайылткан. Ысмы агартуучулук менен тыгыз байланышкан бул улуу инсан жаңы ыкмада окутуунун усулун иштеп чыгып, мусулманча окутууну реформалаган бул прогрессивдүү көрүнүш элдин калың катмарынын колдоосуна ээ болуп аймакка гана эмес, дүйнөнүн мусулман өлкөлөрүнө тездик менен тараган. Айрым маалыматтар боюнча XX к. башында диний, ошол эле учурда светтик предметтерди окуткан 25 миңдей мектептер ачылган.

Жогоруда аталган шаарлардан, айрыкча Уфа шаарындагы “Галия” медресесинде Надыркул Абилов, Токтонали Чынгышев, Исхака Канатов, Ишенаалы Арабаев, Осмонаалы Сыдыков, Кемел Шабданов, Каюм Мифтаков окугандыгы белгилүү. Ошол эле медреседе

келечектеги саясий ишмерлер, белгилүү акын-жазуучулар – башкыр акын-жазуучулары Мажит Гафури, Шайхзада Бабич, Сайфи Кудаш, татар жазуучусу, тилчи Галимджан Ибрагимов, казак акыны Магжан Жумабаев да билим алышкан. Окуп жүргөндө эле өтө активдүүлүктөрүн көрсөтүшүп, өздөрү уюштурган “Парлак”, “Анг” жана “Без” деп аталган газета-журналдарда алгачкы чыгармаларын жарыялашкан. И.Арабаев баштаган кыргыз жаштары да жигердүүлүктөрүн көрсөтүшүп, 1911-ж. Молдо Кылычтын “Кысса-и-Зилзаласын”, Э.Арабаевдин “Алифба йаки төтө окуу” окуу китебин жарыкка чыгарышкан.

Ушул мезгилде көчмөн элдердин же болбосо мусулман элдердин арасынан чыккан агартуучулар, алдыңкы элдердин катарына кошулууну самашып, элди окууга, илим-билимге үндөгөн чыгармаларын жаратышкан. Алсак, башкыр элинин акыны Мифтахетдин Акмолла (1831–1895):

Башкорттарым, укыу кэрэк, укыу кэрэк!
Арабызга назандар күп, укыу һирэк.
Аңгыра айыузан Уралдагы курккандай,
Эй, туғандар, назанлыктан куркыу кэрэк!...

Ушундай эле маанидеги ырларды алгач Караколдо, кийин Токмокто балдарды окуткан акын жана агартуучу Сабир Габдельманов (1879–1917) да жазган:

Ойгонуңуз туугандарым! Ойгонуңуз!
Качып кетти бакыт деген коёнуңуз.
Башка улуттар бул чалчыктан чыгып кетти,
Жыйналгыла! биз да кеттик, жыйналгыла!.

Казак элинин акыны жана агартуучу Магжан Жумабаев (1883–1938) “Карагым” деген 1913-ж. жазган ырында:

Оку оқы, босқа жүрме!
Ойынға, құр қаларсың, көңіл берме.
Оқымай ойын қуған балаларға.
Жолама, шақырса да қасына ерме!
Кідірме, аяңдама, алға ұмтыл,
Алам деп көктен жұлдыз қолың серме.
"Қарманған қарап қалмас!" - деген рас сөз,
Тоқтамай істе болсаң батып терге.
Жасынан оқу оқып, өнер қуған.
Жан жетпес көңілі жүйрік кемеңгерге.
Білімсіз, құр қалтақтап жүргенменен,
Ерте өлген, көмілулі қара жерге.

Ал эми Молдо Кылычтын “Алдамчы” деген чыгармасында да
«Алдамчылык курусун,
Илим болсун жарагын...
Окуп өнөр, акыл тап,
Насыятым чырагым...»

Казак, өзбек, ошондой эле кыргыздардын арасында казак-акыны, “Алаш” партиясынын көрүнүктүү өкүлү Миржакып Дулатовдун 1909-жылы жарык көргөн “Оян, казак!” чыгармасы кеңири белгилүү болгон. Ал 1916-жылкы көтөрүлүштөн жапа чеккен кыргыз элине жардам көрсөтүү иретинде ошол китепти сатуудан түшкөн акчаны качкындар үчүн түзүлгөн фондго да которгон. Мындай мисалдардан XX к. башындагы мусулман, түрк

тилдүү калктардын биримдигин, ошондой эле алардын агартуу маселесин алдыңкы орунга коюшкандыгын баамдасак болот. Кыргыз элинин ойчулу, акын-агартуучу Молдо Кылыч Шамыркан уулунун (1866–1917) да “Кысса и зилзала” деген поэмасында көчмөндөр тууралуу саптарында:

Элим – кыргыз, өзбек,
Тилим түрк урматы,
Калкы менен көчмөн го.
Кыргыз, казак адаты...

Белгилүү болгондой, мурда элдин тарыхы муундан муунга оозеки өтүп келсе, XX к. башынан тартып, билимдүүлөрдүн көбөйүшү менен Борбордук Азия элдеринде өткөн тарых китеп түрүндө басылып чыга баштаган. Мисалга алсак, 1911-жылы Оренбургдан казак элинин тарыхчысы Шакарим Кудайберди уулунун (1858–1931) казак элинин калыптанышынын тарыхы камтылган “Шежире” деген эмгеги жарык көргөн.

Көрүнүктүү жадидчи Махмудходжа Бехбуди “Тарых жана география” аттуу макаласында: “Прогресс жана өзүнө ишенимди жаратуу үчүн кандай мүмкүнчүлүктөр керек? Бул үчүн тарыхты үйрөнүү керек... дүйнөнү жана динтаанууну каалаган ар бир адам тарыхты окуу керек. Анткени, бардык жалпы жана жеке нерселер, алардын маңызы жана келип чыгышы тарых аркылуу гана таанылат. Тарых бардыгын түшүндүрөт: мамлекеттин гүлдөп өнүгүшүп, кулашынын себептерин, адамдардын ишениминин абалын, мусулманчылыктын деградациясын, исламдын канондук эрежелеринин туура эмес талкууланышы ж.б. бардык тарабынан жетишкен жана адилеттүү болуш үчүн тарыхты билүү керек, тарыхты билмейинче бир дагы билим болушу мүмкүн эмес” [1,16-б.] деп жазган.

Ушундай эле ойду кыргыздын алгачкы жазгыч тарыхчысы Осмонаалы Сыдык уулу да 1914-жылы Уфадан жарыкка чыккан “Тарых кыргыз Шадмания” аттуу эмгегинде, элди тарыхты окуп үйрөнүүгө, илим-билим алууга чакыргандыгына төмөндөгү саптары күбө:

Тарих демек, өткөндөрдүн алын билмек,
Ата баба, Олуялар жайын билмек.
Кылган ишин, пайгамбардын жолун билмек.
Жахан менен бир саякка беңзер демек...
Жер жүзүндө түркүн-түркүн адамдарды
Түрлүү-түрлүү диндерин билер демек.[2, 12-б.]

Кыргыздын дагы бир тарыхчысы Б.Солтоноевдин учурда Кыргызстандын тарыхын изилдөөдө маанилүү булак катары эсептелген “Кызыл кыргыз тарыхы” деген эмгегинде, “...Жер жүзүндө адам баласы саат санап, жаңы өнөр таап, маданиятын арттырып, күндөн күнгө илим-билим техникасы өсүп бара жатат. Мисалы, Жавропа, Америка журту, билим өнөр таап, аны майданга коюу ишине башка элге караганда озуп кеткенин көрүп турабыз... Өз тарихин билип, тарихти туйуу, элдин катарына кириш, маданияттын бир көркөм бутактарынан саналат. Кадимден окумуштуу, маданияттуу, билимдүү эл болсо да, өз тарихин аныктап жазыш оңой эмес...”[3, 15-б.] деп жазганы алардын башка өлкөлөрдүн маданияты, агартуу ж.б. иштери менен тааныштыгын айгинелеп, дүйнө таанымынын кеңдигинен кабар берет.

Сабир Габделманов мекендештерин билим алууга үндөп, дүйнөлүк маданияттын, илим жана техниканын жетишкендиктерин пайдаланууга үндөйт жана ал Европанын орто кылымдарда артта калгандыгын, ал эми Чыгышта ал учурда илим-билимдин өнүккөндүгүн айтып, ошол учурда Европа анын элинен билим алгандыгын да айтат:

Бул Европа билимди менден алып,
Ал билимдин кооздугуна батып калды...

Мен өстүргөн билимдин гүлдөрүнө

Баягы эле европалык оонап жатат гүлдү жыттап...

Кыргыз элинин алгачкы жазгыч тарыхчысы Осмонаалы Сыдык уулу да Европанын кыйла алдыга кеткени менен кабардар болуп, жаштарды алардын деңгээлинде билим алууга үндөгөнү жогоруда аталган эмгегинен таасын көрүнөт:

Ассолоому алейкүм, азиздерим,

Жүгүргүн миллет (улут) үчүн азаматым.

Билүүгө Европанын магрифатын (окуу, билим),

Талаптангын илимге адыл затым.[2, 14-б.].

Ыбырайым Абдрахмановдун кол жазмасындагы: “эски молдолордун күндөн күнгө күчү кете баштап, жаңы окуу күч алып, калк балдарын жаңы окууга берип окуткан. Бул учурда жаңыча басылган китептер жана газета, журналдар түзүк эле тараган. Уренборгдон “Вакт”, Казандан “Юлдуз”, Бакчасарайдан “Таржиман”, Сибирден “Сибря” газеталары, “Шура”, “Айкап” журналдары чыгып турган. Жаңы мектептен тарбияланып чыккан мугалимдер газета, журналдарды жыш окуп турушкан”[4, 70-б.], деген саптар жогоруда айтылгандарды дагы бир жолу ырастайт. Ошол эле жерде айрым кыргыз жаштарынын орусча да газета-журналдарды окуп турушкандыгын белгилейт: “жогоруда айтып өтүлгөн тынай уруусунан Дүр, Мамбетаалы, Солтоноев Белек, Шабдандын балдары Самидин, Кемел, Амандар да орусча газета, журналдар окуп турушкан.”[4, 67-б.]. Анткени, XIX кылымдын сексенинчи жылдарынан тартып, Орто Азияда А.С.Пушкин, И.А.Крылов, Л.Н.Толстой, М.Е.Салтыков-Щедриндин чыгармаларынын өзбек (Фуркат, Муками), казак (Абай, Алтынсарин), татар (Насыри, Т.Яхин) тилдериндеги котормолору тараган.[5, 60-б.] Профессор М.Гайнуллин: “XIX кылымдын акыркы он жылдыгында мектептин мугалими Таиб Яхин тарабынан И.А.Крыловдун 100дөн ашуун тамсилдери жана А.С.Пушкиндин айрым аңгемелери которулган”, - деп көрсөтөт.[6, 80-б.].

Билимдүү адамдардын эл арасындагы кадыр-баркы жөнүндө Ыбырайым Абдрахманов төмөндөгүчө эскерет: “Пишпек уездине караштуу кыргыздардан Дүр Сооромбаев, Мамбетаалы Мураталиев деген Тынай уругунун чоң манаптары да жанагы убактарда орусча окушкан, булар эң кадырлангандардан болуп, бүтүн кыргыз уруулары падышалык өкмөт убагында булардан иш күтөр эле. Майлы деген тилмеч да ошондо окуйт... Пишпек, Олуя-Ата үйөзүнө караган солто, тынай урууларындагы манаптар балдарына гимназияны бүтүртүшкөн экен. Кыргыз автономиялуу областы уюшулган убагындагы 30 тилмеч ошол убакта окугандар болучу. Мисалы, Солтоноев, Сыдыков, Алымбеков, Абдылдаев, Айдарбеков, Чокинев, Төлинов, Кудайбергенов ж.б.[4, 62-63-б.].

Биз сөз кылып жаткан белгилүү саясий ишмер Абдыкерим Сыдыковдун балалык чагы, көз карашынын калыптанышы жогоруда сөз кылган агартуучулардын таасири менен калыптангандыгын ачык белгилей кетүү абзел. Бул көрүнүштү бүгүнкү күндө Кыргызстандын улуттук интеллигенциясы совет бийлиги орногондон кийин гана калыптанган деген көз карашына толук каршы турган далил катары белгилеп кетмекчимин. Абдыкерим Сыдыков алгач айлындагы мусулман мектептен сабатын жоюп, андан соң атасы 1904-жылдан Верный шаарындагы эркек балдардын гимназиясына киргизет. Мындай гимназия ошол мезгилде Орто Азияда эки жерде, Ташкентте жана Верныйда болгон. Ал жерде окутуу орус тилинде болуп, немис, француз, латын тилдерин, математика, тарых,

география сабактары окутулган. Гимназияда мусулман балдары үчүн пансион да болгон. Гимназиядан М.Фрунзе, Ураз Жандосов, Кожомурат Сарыкулаков ж.б. билим алып чыгышкан. 1911-жылы Абдыкерим гимназияны аяктап, окуусун улантуу үчүн Казань университетинин ветеринария факультетине тапшырган. Бирок, ал жактын суук жана нымдуу аба ырайы ден соолугуна тескери таасирин тийгизип, университетти бүтпөй калган. Келгенден кийин элдин таламын бийлик тарабында жактоо максатын көздөп, 1912-жылы 16-ноябрда Пишпек уезддик башкармалыгынын начальниги Путинцевге башкармалыкка котормочу кылып алууну суранган арызын жазган. Ошол мезгилден баштап анын кызматы башталган. А.Сыдыковдун ишмердигин бааланып, 1914-жылы декабрда Романовдор династиясынын 300 жылдыгына арналган юбилейлик медаль менен сыйланган, ошондой эле III даражадагы ыйык Станислав орденине сунушталган. Анын ысмы Пишпек уездинин офицерлеринин тизмесинде болгон. Падышалык бийликти кулатып, саясий системаны алмаштырган Февраль революциясынан кийин ошол учурда эл арасында кадыр-барктуу, билимдүү А.Сыдыковду Убактылуу өкмөттүн өкүлү катары, Пишпек уезддик комиссарынын орун басары болуп дайындалган. Комиссариатта ал ошондой эле соода-чарба жана өнөр жай секциясын жана улуттук бөлүмдө кедейлерге бекер юридикалык жардам берүү бөлүмүн башкарып калган. Бул кыйын мезгилде Пишпекте “Алаш” казак-кыргыз партиясынын, ошондой эле “Шуро-Исламия” партиясынын бөлүмдөрү уюштурулган. “Алаш-Ордо” партиясынын тарыхы, анын коомду демократиялаштыруу, билим берүү, Борбордук Азия элдеринин биримдиги бүгүнкү күндө да казак эли үчүн гана эмес, жалпы адамзат үчүн да өтө маанилүү. Партиянын Кыргызстанда түзүлүшүнө И.Арабаев, А.Сыдыков, К.Тыныстанов, Н. Тулин, К.Телтаев ж.б. чоң роль ойношкон.

Ал эми 1917-жылы март айында Ташкентте түзүлгөн “Шуро-и-Исламия”(“Ислам кеңеши”) уюму кабыл алган Убактылуу жоболордо реформатордук идеяларды жана Түркстан калкынын биримдигин чыңдоо жана бул уюмдун бөлүмдөрүн Түркстандын ар бир шаар, айылдарында уюштуруу, аймактын мусулман калкын бириктирип, анын саясий аң сезимин өстүрүп, аларды өлкөнүн коомдук саясий турмушуна активдүү катыштыруу каралган. Мындай аракеттер жергиликтүү эл тарабынан кызуу колдоого алынып, уюмдар Ош, Андижан, Скобелев, Ош, Түркстан, Наманган, Самаркан ж.б. жерлерде уюштурулган[7, с.24-25]. Алардын логуну: “Татар, сарт, казак деген бөлүнүү жок болсун! Жашасын мусулманчылык жана түркизм!” деген чакырыктар болгон. Алар өзбек, татар, казак, тажик ж.б. элдердин ордуна Орто Азияда “бирдиктүү түрк элин” түзүүнү сунушташкан[8, 97-б.].

Деги эле XX кылымдын башында Түркстан же бүгүнкү Борбордук Азия аймагындагы интеллигенция өкүлдөрүнүн арасында өз ара байланыш күчтүү болуп, алар элди биримдикке чакырып, алдыңкы өлкөлөрдүн сабына кошууну максат кылышкан. Октябрь революциясынын жеңилинен кийин алардын көпчүлүгү чет өлкөлөргө кетип калышса, дагы бир бөлүгү совет бийлиги менен кызматташып, элдин келечеги үчүн аракеттерин үзгүлтүккө учуратпай улантышкан. Тилекке каршы, 1918-жылы “Алаш-Ордо”, андан соң “Шуро-и-Исламия” таратылат.

Ал эми Абдыкерим Сыдыков сыяктуу билимдүү, таасирдүү адамды Совет бийлиги да пайдаланып, аны Жети-Суу облусунун аткаруу комитетинин башчысы кылып жайындашкан. Ошол мезгилде улуттук-аймактык бөлүштүрүү башталып, Түркстан АССРи, Кыргыз АССРи (ал учурда Казак АССРи 1925-жылга чейин ушундайча аталган) түзүлгөн учурда А.Сыдыков баштаган И.Арабаев, Н.Тулин, И.Айдарбеков ж.б. өз алдынчалыкка умтулушуп, Тоолуу облус түзүү долбоору менен чыгышкан. Бул тууралуу ошол мезгилде жарык көрүп турган

“Ак жол” гезитинде да төмөндөгүдөй кыскача билдирүү жарыяланган: “Түркстан республикасында Тоо областын түзүү маселесин кароо үчүн кыргыздар съезди ачылды. Съезддеги делегаттардын саны 425 адам. Көбү кыргыздардын кедейлери. Съезддин иши талашып тартышуудан жемиштүү болуп жүрө баштады...”[9].

Бул демилгеси үчүн жана Кара Кыргыз автономиялык облусунун партия жетекчилигинин иштерин сындаган “отуздун каты” деген кайрылууга кол койгону үчүн жазаланып, кийин Ташкентке Орто Азия мамлекеттик университетине окутуучу болуп кетүүгө аргасыз болгон. Бул жылдары ал кыргыз элинин тарыхын изилдөөгө киришип, “Кыргыз элинин өнүгүү тарыхынын кыска очерки”, “Кыргыздардын уруулук бөлүнүштөрү”, “Көчмөн калктарда малды кармоону уюштуруу” жана “Орто Азиядагы жут жана тоюттун жетишсиздиги жөнүндө. Тарыхый мүнөздөмө” деген бир нече эмгектерин жарыялаган. 1932-жылы кайрадан Пишпекке чакырылып, Мамлекеттик пландоо комитетинин төрагасынын орун басары болуп иштеп жүргөн учурунда репрессия толкунуна кабылып, жалган жалаа менен камакка алынып, 1938-жылы атылып кеткен. Мындай тагдырга улуттук интеллигенциянын өзөгүн түзгөн И.Айдарбеков, И.Арабаев, А.Орозбеков, Д.Зулфибаев ж.б. элдин жаркын жашоосу үчүн бүткүл дараметин, өмүрүн арнаган көптөгөн өкүлдөрү дуушар болгон. Алардын азыркы муунга калтырган эбегейсиз баалуу мурасы болгон Кыргыз мамлекеттүүлүгүн сактоо ыйык милдетибиз экендигин түшүнүү үчүн алардын өмүр таржымалын, ошол доордун тарыхын окуп-үйрөнүү менен өлкөнүн гүлдөп өсүшүнө салым кошуу ар бирибиздин алдыбыздагы зор жоопкерчилик экендигин эстен чыгарбасак!

Колдонулган адабияттардын тизмеси:

1. Марказий осие XX аср бошида: ислохотлар, янгиланиш, таракиёт ва мустакиллик учун кураш (жадидчилик, мухтириятчилик, истиклолчилик). Халкаро конференция матераллари (1999 йил, 16-18 сентябрь, Тошкент). – Тошкент: маънавият, 2001. – 16-б.
2. Сыдыков О. Тарых кыргыз Шадмания. Кыргыз санжырасы. Уфа, тип.:Восточная печать, 1914. – 12-б.
3. Солтоноев Б. Кызыл кыргыз тарыхы. – Бишкек, 1993. – 5, 15-бб.
4. КР УИАнын Кол жазмалар фонду. – инв.№129. – 70-б.
5. Мамытов С.А. Кыргызско-татарские литературные связи второй половины XIX – начало XX веков. – Бишкек, 1999. – 60-б.
6. Гайнуллин М. Каюм Насыри и просветительское движение среди татар. – Казань: Таткнигиздат, 1995. – 80-б.
7. Туркестан в начале XX века: К истории истоков национальной независимости//коллектив авт. Р.М.Абдуллаев, С.С.Агзамходжаев, И.А.Алимовым и др. – Ташкент: Шарк, 2000. – С.24-25.
8. “Улуг Туркестан”. Ташкент, 30.04.1917|| китепте: Кастельская З.Д. Из истории Туркестанского края. – Москва, 1980. – 97-б.
9. “Ак жол” гезити. №182. 17-июнь 1922-ж.

Рецензент: т.и.д. профессордун м.а. Алымкулова С.К.